

MÂTÜRÎDÎ DÜŞÜNCE
VE
MÂTÜRÎDÎLİK LİTERATÜRÜ

Editörler:

Dr. Öğr. Üyesi M. Raşit AKPINAR
Doç. Dr. Recep TUZCU
Arş. Gör. Aslı MENEKSE

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İMAM MÂTÜRÎDÎ UYGULAMA
VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

Kitap Adı: MÂTÜRİDÎ DÜŞÜNCE
VE MÂTÜRİDİLİK LİTERATÜRÜ
Mâtüridi Araştırmaları: 2
Editörya: Dr. Öğr. Üyesi M. Raşit AKPINAR
Doç. Dr. Recep TUZCU
Arş. Gör. Aslı MENEKŞE

Kapak & Mizanpaj: Duran AYDOS
ISBN: 978-605-64761-3-6
Baskı & Cilt: Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.
Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar/İstanbul
Tel: 0212 446 88 46
Sertifika No: 12266

ÖNSÖZ YAYINLARI

Adres: İstoç 17. yol Sokak 16. Ada No: 97/99
Bağcılar/İstanbul
İletişim: +90 212 659 30 03
+90 533 427 94 98
+90 506 101 88 34

İSTANBUL 2018

Bu eserde yer alan makalelerin bir kısmı, Selçuk Üniversitesi İmam Mâtürîdî Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından 14-15 Eylül 2018 tarihinde Konya Beyşehir'de gerçekleştirilen Uluslararası İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdilik Literatürü Sempozyumunda sunulan bildiriler arasından seçilmiştir. Eserin tüm yayın hakları Endülüs Yayınları'na aittir. Eleştirel makale ve dergilerde yapılacak kısa alıntılar dışında, bu kitabın bir kısmı veya tamamı, yayıncının izni olmadan yayınlanamaz.

Mâtürîdî'de Bilgi Kaynakları ve Taklidin Değeri

Mustafa ÜNVERDİ^{188*}

Özet

Bu çalışmanın amacı, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin bilgi kaynakları konusuna yaklaşımı ve taklidi reddetme gerekçelerini ortaya koymaktır.

Tebliğin araştırma safhasında kelim kaynaklarına müracaat edilmiş, özellikle ilgili eserlerin bilgi teorisine ilişkin bölümleri incelenmiştir. Esasen İslâm kelamında tartışma konularından birisi "mukalidinin imanı" meselesidir. Bu konu temelde bilgi kaynakları ile ilgili olarak kabul edilebilir. Kelamda bilgi edinme yolları duyular, haber ve akıl olarak kabul edilmiş ve taklit bunların dışında bırakılmıştır. Mâtürîdî, *Kitabû't-Tevhid* adlı eserinin henüz giriş kısmında kelam ilminde usûl geliştirecek şekilde bilgi edinme yollarını ele almış ve taklit, ilham, fal gibi sübjektif kanalları geçersiz kabul eder. Onun ortaya koyduğu kriterler kelam alimlerinde kabul görmüştür. Elimizdeki kaynaklara göre bilginin kaynakları konusunda Mâtürîdî'den önce belirli bir sistematik bulunmamaktadır. Ancak ondan önce yaşamış olan Mûtezilî alimlerin eserlerinin günümüze ulaşmamış olması, bu yargımızı zayıflatmaktadır.

^{188*} Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mustafaunverdi@yahoo.com.

Çalışmada ulaşılan sonuç, Mâtürîdî'nin bilgi vasıtaları olarak duyular, haber ve akli kabul ettiği, taklidi ise zannî bir bilgi aracı olmasından ötürü reddetmiş olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Mâtürîdî, bilgi kaynakları, taklid, akıl, duyu.

Giriş

İslâm düşüncesinin ana ekolleri temel meselelerde farklı görüşlere sahip olmuş ve kavramlara yükledikleri anlamlarla diğerlerinden ayrılmışlardır. Şüphesiz söz konusu istilahlar arasında “mukallidin imanı” meselesinin özünde yer alan taklid kavramı yer almaktadır. Düşünce biçiminin özüne akıl ve hikmeti yerleştirmiş bir düşünür olarak Mâtürîdî, *Kitabüt-Tevhid* adlı eserinin henüz giriş kısmında insanların sahip oldukları inançlar hakkında hepsinin kendi haklılığını savunduğunu ve söz konusu iddiaların mutlaka bir kitabî dayanağı olduğunu kaydeder. Ancak hak batıl ayırımında din mensuplarının inançlarını doğrulamak ya da reddetmek için taklid yetersiz bir yöntemdir. Zira herkes taklit ettiği merciinin haklılığına dogmatik biçimde iman ettiğine göre, burada hakikat nasıl tespit edilecektir? Mâtürîdî bu soruya cevaben bilgi kaynakları meselesine geçer ve burada geçerli bilgi kaynaklarını sıralar. Şüphesiz burada onun haberin dışında duyular ve akla yer vermiş olması dikkat çekicidir. Tebliğimizde Mâtürîdî'nin taklid kavramına yaklaşımı, taklidi imana yüklediği değer ve bilgi kaynaklarında duyular ve akla yer vermiş olması itibariyle İslâm düşüncesinde kendisinden önce bu iki kaynağa itibar edilip edilmemiş olduğunu ortaya koymaya çalışacağız. Bilginin tanımı ve çeşitleri gibi bilgi teorisine dahil olan diğer konular ise bu araştırmanın sınırlarına dahil değildir.

Çalışmada yararlandığımız başlıca kaynaklar Mâtürîdî'ye ait *Kitabüt-Tevhid* ve *Te'vilâtü'l-Kur'an* adlı iki eserdir. Bunun dışında temel kelim kaynakları ve ilgili çalışmalar da başvuru kaynaklarımız arasındadır.

Son olarak daha önce kaleme alınmış ve araştırmamızı ilgilendiren çalışmalardan söz etmek mümkündür. Bunlar arasında Harun Çağlayan'a ait “Kelamda Bilgi Kaynakları” adlı doktora tezi ile tarafımızca telif edilmiş olan “İmanda Taklit ve Tahkik” adlı doktora tezinin yanı sıra, J. Meric Pessagno'ya ait “Mâtürîdî'ye Göre Akıl ve Dini Tasdik” adlı

makale ile Doç. Dr. Mahmut Çınar tarafından yazılmış olan “Mütekadimûn Dönemi Kelam Âlimlerine Göre Bilgi Kaynakları ve Bunlar Arasındaki İrtibatın Keyfiyeti” adlı çalışmayı zikredebiliriz. Tebliğimizde söz konusu çalışmalardan farklı olarak konuya sadece Mâtürîdî özelinde yaklaşmamız ve geçerli bilgi kaynakları taklidi ayırt etme gayemizdir.

Bilgi Kaynakları

İslâm düşünce tarihinde Mâtürîdî, bilginin imkanı ve değeri, bilgi kaynakları ve bilginin geçerliliği gibi konuları ele alan ve bu yönüyle kelamî epistemolojinin temellerini atan kişi olarak kabul edilebilir. Bir bakıma o, bilgi kuramı oluşturan düşünürdür. Zira kendisiyle çağdaş olan Eş'arî'nin eserlerinde söz konusu meseleler Mâtürîdî'de olduğu gibi sistematik biçimde ele alınmış değildir. Ondan önce yaşayan Mu'tezilî alimlerin eserleri günümüze ulaşmadığından, söz konusu teoriye katkıları ve yaklaşımları meçhuldür. Bu açıdan bakıldığında Mâtürîdî, bilgi teorisini *Kitabût-Tevhid* adlı eserinin hemen giriş kısmında ele alır ve adeta düşüncelerinin meşruiyetine zemin oluşturur. Söz konusu bölümde aklın ve naklin değeri, bilginin mahiyeti, sahih bilginin ölçüsü, bilgi vasıtaları gibi hususları ortaya koyar. Konumuzla ilgili olarak Mâtürîdî, bilgi edinme yolları olarak duyular, haber ve akıl olmak üzere üç kaynağı tespit eder.

Duyular Mâtürîdî tarafından *Tevîlâtü'l-Kur'an*'da “müşahede” kelimesiyle zikredilmiş ve bilgi kaynağı olarak ilk sıraya yerleştirilmiştir. O, *Kitabût-Tevhid*'de ise duyular kelimesine karşılık iyân ve havâss terimlerini kullanır. Havâs, sözlükte “his” kelimesinin çoğulu olup, Türkçede “duyu” sözcüğüne karşılığdır. Bu anlamda havâs, beş duyuyu ifade etmektedir. İyân ise, “ayn” kelimesinin çoğulu olup, göz, öz, kaynak gibi anlamları içerir.¹⁸⁹ Duyuların bilgi kaynağı oluşu tüm canlılar için geçerlidir.

Mâtürîdî, duyularla elde edilen bilginin inkârının mümkün olmadığını ve duyuların zorunlu bilgi kaynağı olduğunun altını çizmiştir. Gerçekten de “iyân” hayvanların bile hayatının idamesini sağlayan bir niteliktir. Çünkü onlar hayatlarını idame ettirecek şeyleri bu vasıtayla

¹⁸⁹ İsfahâni, Râgıb, *el-Müfredât*, “his” ve “ayn” md., tah. Muhammed Halil İtâni, Dârü'l-Ma'rifet, Beyrut 2010, s. 123 ve s. 357-358; Cürcânî, Seyyid Şerîf, *et-Tarifât*, haz. Muhammed Basel Uyûn es-Sûd, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2000, s. 91.

elde ederler.¹⁹⁰ Şüphesiz duyuların bilgi kaynağı olmasının illeti dış alemdir. Kainat olarak adlandırılan varlık alemi, insanı tefekküre sevk eden bir çok unsur ihtiva eder. Tam da bu noktada Mâtürîdî'ye şu soruyu sorabiliriz: "Kainat, tahkiki imanın nesnesi olabilir mi?"

Şöyle der, Mâtürîdî: "Allah kendi birliğine ve hikmetine kılavuzluk eden bir alem yaratmıştır. O'nun, mükellefleri buna vakıf olmaktan mahrum bırakması düşünülemezdi. Zaten bu takdirde alemleri yaratmasının anlamı da olmazdı.¹⁹¹ Kainatın gelişmeye ve yok oluşa, ayrıca aynı durumdaki bir nesnede zıtların bir araya gelişine müsait oluşu, yaratılmışlığına delalet etmiştir... Evrende zıtlıklar olmasına rağmen, maddelerin kendi öz yapılarında bir ahenk içerisinde olmaları hepsinin yaratıcısının ve yöneticisinin tek olduğunu göstermektedir. Ayrıca alemin bahsettiğimiz bu yapısı, idarecisinin kudretine, hikmetine ve ilmine delalet eder. Hülâsa kainata ait müşahededen çıkan ipuçları çerçevesinde onun kılavuzluğu farklı şekillerde tecelli etmiştir. Tabiatın acziyeti, yaratıcısının varlığına delil olmuş; kendisini bilmeyişi de yaratıcısının bilgisine kanıt olmuştur. Böylece, tabiatın hakim olan zaruret ve ihtiyaçlar kaçınılmaz bir şekilde tabiat ötesi bir varlığa işaret eder."¹⁹²

Böylece Mâtürîdî, duyuların geçerli bir bilgi kaynağı olduğunu belirterek bir yandan o dönemde bilginin hakikatini reddeden sofistlere (süfestaîyye) reddiye geliştirmiş, diğer yandan bilgi kaynağı olarak sadece masum imamı kabul eden Bâtınî İsmailî akım olan Ta'limiyye'yi tenkit etmiş olmaktadır.¹⁹³ Duyuları zorunlu bilgi kaynağı olarak kabul eden Mâtürîdî, dolaylı olarak Kur'an'ın sık sık tabiata gönderme yapan yöntemine uygun olarak alemleri Allah'ın varlığına delil olarak kabul eden hudûs deliline zemin hazırlamaktadır.

Mâtürîdî'ye göre ikinci bilgi kaynağı haberdur. O, hem *Kitabü't-Tevhid* hem de *Té'vilâtü'l-Kur'an* adlı eserlerinde haberi ikinci sırada zikretmiştir. Doğrulukları mucizeyle desteklenmiş peygamberlerin haberleri ile mütevatir seviyesindeki haberler geçerli bilgi kaynağıdır. Haber-i vahid ise ancak ravilerinin incelenmesi ve metin tenkidi ile geçerlilik

190 Mâtürîdî, Ebû Mansur, *Kitabü't-Tevhid*, Haz. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi, İSAM Yay., Ankara 2005, 12.

191 Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, s. 157.

192 Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, s. 50.

193 Çınar, Mahmut, "Mütekaddimûn Dönemi Kelâm Âlimlerine Göre Bilgi Kaynakları ve Bunlar Arasındaki İrtibatın Keyfiyeti", *Bilimnâme*, sayı: XXI, 2011/2, Kayseri, s. 15.

kazanabilir. Bu tarz haberler, duyuların yanılma ihtimali gibi hatalı olabilir. Ancak en doğrusu haber-i vahid konusundan senet ve metin tenkidi yaptıktan sonra karar vermektir.¹⁹⁴

Üçüncü bilgi kaynağı ise istidlâl, yani “akıl yürütme” yoluyla bilgi edinmedir. Akıl, gerek haber gerekse müşahede yoluyla elde edilen verilerin sahih bilgi niteliğinde olup olmadığını tespit eden yegane ve zorunlu araçtır.¹⁹⁵ Akıl işlevini açıklayan Mâtürîdî, şöyle der: “Kainattaki hikmetlerin bilinmesi gerekmektedir. Çünkü bu kainatın hikmetten uzak olarak meydana getirilmiş olması imkansızdır. Ayrıca evrende bulunan nesnelere kadim mi hadis mi olduğunun da bilinmesi gerekir. Bütün bunlar istidlalden başka yöntemle bilinemez... Ayrıca olağanüstü durumlarda ve bazı şüpheler ortaya çıktığında başvurulacak tek şey akıl yürütmek ve tefekkür etmektir.”¹⁹⁶

O, Saffât 37/149. ayeti tefsirinde ise şu ifadelerle yer vermiştir: Atalarının izinden giderek Tanrının kızları olduğunu iddia edenler boş bir inanca kapılmışlardır. Zira bilgi vasıtaları üçtür: Müşahede, haber ve istidlal. Müşrikler Allah’a böyle bir nispette bulduklarında gaybî bir konuda ahkam kesmektedirler. Gaybî konularda ise duyular bilgi kaynağı değildir. Bu durumda geriye haber ve istidlal kalır. İddialarına dayanak olarak haber de kabul edilemez. Zira haber, ancak resule dayanırsa bir bilgi kaynağı niteliği taşır. Onlar ise resule inanmamaktadırlar. Böylece istidlalin, yani aklın dışında bir bilgi kaynakları yoktur. İşte Allah’ın Saffât sûresi 152. ayette “Onlar elbette yalan söylüyorlar” demesi, istidlallerinin gerçek dışı olduğunu gösterir ki, geçerli bilgi kaynaklarına dayanmadan bir iddia öne sürmüş olduklarından dolayı onlar bir önceki ayette “iftiracı” olarak tanımlanırlar.¹⁹⁷

Bilgi Kaynağı Olarak Taklit

Mâtürîdî *Kitabü't-Tevhid*’in hemen giriş kısmında ilham, kura, kehanet ve tahmin gibi taklidin de geçerli bir bilgi kaynağı olmadığını, aksi takdirde atalarının izinden giden ve her biri sadece kendi yolunun, inancının haklılığını savunan insanlar arasında kimin sahih inanca

194 Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, s. 16.

195 Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Te’vilâtü'l-Kur’an* (I-XVIII), Neşr. Mustafa Yavuz, Kontrol: Bekir Topaloğlu, Mizan Yay., İst. 2008, XII, 191.

196 Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, s. 17.

197 Mâtürîdî, *Te’vilâtü'l-Kur’an*, XII, 191.

sahip olduğunu tespit edemeyeceğimizi belirtir. İnsanlar arasında hüküm verebilmek için taklitten sıyrılıp, akli sorgulama ve değerlendirme yapmak vazgeçilmez bir yöntemdir. Şöyle der Mâtürîdî, “İnsanların mezheplere ve dinlere bağlanma hususunda farklı tutumlar sergilediklerini, din benimsemekte ayrılığa düştükleri halde herkesin kendisinin tuttuğu yolun hak, değerininse batıl olduğu noktasında ittifak ettiğini görmekteyiz. Ayrıca onların tamamı, taklid edilmesi gereken büyüklerinin bulunduğunu da ittifakla kabul ederler. Bu realite, körü körüne başkasını taklid etmenin, sahibinin mazur görülmeyeceği sonucuna götürmektedir. Çünkü herkes birbirinin aksi kanaate sahip olmasına rağmen kendisinin hak olduğuna inanmakta ve bunu sadece taklid ettiği selefın akidesine bağlamaktadır. Şu var ki inanç ve telakkinin kaynağını oluşturan kişi, iddiasının doğruluğunu kanıtlayan rasyonel bir delile sahip bulunuyor ve inatçı olmayanlara haklılığını kabule mecbur edecek derecede güçlü bir burhan sunuyorsa iş değişir. Her kim böyle bir delili ortaya koyuyorsa, hakkın kendisinden yana olması hasebiyle diğerlerini kendisine tabi olmaya zorunlu kılar. Artık hakkaniyet akli bir temele dayandığından taklide dayalı diğer inançlar batıl olmuş olur.”¹⁹⁸

Mâtürîdî'nin taklidi geçerli bir bilgi kaynağı olarak görmemiş olduğunu gösteren örnekler arasında *Kitabü't-Tevhid'de* aşağıdaki bölümleri göstermek mümkündür:

- “Taklidin Geçersizliği ve Dini Delil Vasıtasıyla Bilmenin Mecburiyeti”
- “Nakil ve Akıl Dini Bilginin İki Ash Olması”
- “Tefekkür Yoluyla Bilgi Edinmenin Savunusu”
- “İman, Kalp veya Bilgiye Dayanan Tasdiktir.”

Mâtürîdî, akletmeyi fitri bir eylem olarak görmekte ve insanın kendisini eğitmesi durumunda akletmenin faydalarını göreceğini vurgular. Akıl ve zihin kapasitesi doğrultusunda insan dini anlar ve ona dayanak sağlar. O halde din bir noktada akıl ve zihin işidir.¹⁹⁹ Bununla birlikte peygamberlerin Allah'tan getirdikleri emir ve nehiylerde akıl anlayamayacağı nice hikmetler vardır. Bunun için peygamberlere ihtiyaç vardır.²⁰⁰

198 Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, s. 4-5.

199 Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, s. 3, 4, 7, 608.

200 Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, s. 158.

Mâtürîdî'ye göre, taklidin batıl olmasının sebepleri şunlardır:

1- Taklit ile dini bilgi elde edilemez. Çünkü dini bilginin kaynakları nakil ve akıldır. Dolayısıyla iman akli ve/ya nakli delillere dayanmalıdır. Allah'ın varlığına ve birliğine vakf olmanın, peygamberlerine iman etmenin yolu fikri çaba ve akli istidlalden geçer.²⁰¹ “Görmedin mi, düşünmüyor musun, akletmiyor musun” şeklindeki ilahi uyarılar dinde akli kullanmaya ve delil getirmeye davet anlamını taşır.²⁰² Bunlardan yoksun bir tasdik ise taklidi iman olmaktan öteye geçmez.

Bir kimsenin körü körüne taklit edilmesi, herhangi bir delile veya araştırma/inceleme gerektirmeksizin ardından gidilmesi şüphesiz makbul bir iman değildir. Çünkü bu iman, sağlam bir dayanağa sahip olmadığından her an yıkılma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bunun içindir ki taklit, dinlerin ve mezheplerin doğruluğunun bir kıstası olamaz.²⁰³

2- Taklit, bir anlamda iradeyi bir başkasına kodlamaktır. Hâlbuki dinde irade asıldır. Kişinin kendi özgür iradesi ve ihtiyarıyla gerçekleşmiş olan iman, hakiki iman olamaz. Örneğin ölümün gelip çatdığı veya azapla karşı karşıya kaldığı bir anda kişinin iman etmesinin kendisine hiçbir faydası yoktur. Asıl iman, güzelliğini ve hakikatini kişinin kendisinin keşfettiği imandır. Böyle bir iman hiç kimse tarafından saptırılamaz. Al-i İmran, 3/99. ayette Ehl-i Kitab'ın Allah'ın yolundan çevirmeye çalıştığı müminler işte bu mukallidlerdir.²⁰⁴

3- Taklit, cehalet ve tembellik göstergesi ya da neticesidir. Dini konularda her hangi bir bilginin veya inancın sıhhati sadece taklit edilen otoritenin gücü ile sabit olamaz. Bilakis doğru bir din bilgisinin ihtiyaç duyduğu ilk şey, “muhatapı ikna edecek delil”dir (al-hucca al-akliyya). İkinci olarak öğrenilen objektif hakikatin (hakk) açık bir kanıtı (burhan) gereklidir. Bu iki şart gerçekleşince hak din bilinebilir.²⁰⁵ Mâtürîdî'nin burada zikrettiği delilin kriteri, insaf sahiplerini ikna edebilecek şekilde olmasıdır. Muhatapın ikna olmasını sağlayacak temel şey ise önyargılardan arınmış olmasıdır.²⁰⁶

201 Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, s. 60.

202 Wensinck, A. J., *The Muslim Creed*, New Delhi, 1979, 2. Baskı, s. 265.

203 Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, s. 3.

204 Mâtürîdî, *Te'vilatü'l-Kur'an*, c. II, s. 373.

205 Pessagno, J, Meric, “Mâtürîdî'ye Göre Akal ve Dini Tasdik”, Çev. İlhami Güler, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XXXV, ss. 425-435, s. 427.

206 Mâtürîdî, *Te'vilatü'l-Kur'an*, c. II, s. 373.

4- Dinlerini taklide bina etmiş olanların en güçlü silahları sayılarının çokluğu ve kalabalık bir kitle oluşturmuş olmalarıdır. Hâlbuki bir bilginin doğruluğu onu taklit eden veya ona taraf olanların çokluğuyla değil, delillerinin sağlıklı olmasıyla anlaşılabilir. Doğru olduğu açıkça bilinen bir bilginin taraftarları az da olsa, karşıtları ise yanlıştır. O halde sağlam bir delile dayanmayan, sadece taklide dayanan bilgi şüphelidir ve güvenilir değildir. Bu anlamda mukallid tatmin edici olmayan, yetersiz bir yol tutmuştur.²⁰⁷

5- Taklit zihniyetinin kökeninde nefse uyma, kolayı tercih edip tembellik yapma vardır. Sözelimi kainatın varlığı hakkında akıl yürütmeyi terk eden kimse, öncekilerin anlatılarıyla yetinip, onların görüşlerine tabi olmayı, araştırma, inceleme ve tefekkür etmeye tercih eder. Böylece o, bir anlamda kaderini taklit ettiği kimselerin eline teslim etmiştir. Bu durum, başka konularda da aklın dumura uğramasına ve neticede diğer kötü alışkanlara zemin hazırlar.²⁰⁸

6- İmanın kendi başına değerli olabilmesi ve mükafatlandırılmaya layık olabilmesi için meşakket ve zahmet içermesi gerekir. İmanı elde etmek için gerekli olan, akli çıkarım ile ona ulaşma çabası ve şüpheleri uzaklaştırmak için gösterilen gayret, imandaki zorluğu oluşturur. Dolayısıyla iman, birtakım akli çıkarımlar sonucu elde edildiği için değerli ve mükafata layık olur.²⁰⁹

Böylece Mâtürîdî, zihinsel özürülülerin dışında herkesin belli bir sorumluluğa sahip olduğuna işaret etmektedir. Her insan entelektüel kapasitesine uygun olarak akletme zorunluluğu taşır. Mâtürîdî'nin görüşleri akıl, burhan, hikmet vb. kavramların yerine, sorgulanmaz veya sorgulanamaz dini otoritelerin geçirilmesini savunan teorilere saldırıdır.

Mâtürîdî, akılcı bir iman görüşüne sahip olup, taklide temelden karşıdır. Ancak onun savunduğu iman anlayışının rasyonelliği, ne entelektüel veya filozofa has kılınmıştır ne de aklın zorunlu sonucu olan bir şeydir. O akılla dini tasdiki birbirine zıt kuvvetler olarak görmez. Bilakis her ikisini de Allah emretmiştir. Önyargılardan arınmış ve insaf ehli her insan aklını kullandığı takdirde hakikate ulaşacaktır.²¹⁰ Buna

207 Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, s. 4.

208 Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, s. 172.

209 Nesefî, Ebû Muîn, *Tabsiratü'l-Edille fi Usûlî'd-Din (I-II)*, tah. Hüseyin Atay, Ankara 2004, c. I, s. 44.

210 Pessagno, "Mâtürîdî'ye Göre Akıl ve Dini Tasdik", s. 428.

karşın taklidin temelinde yatan “akletmezlik” Allah’ın emrine muhalif bir tutum olarak ortaya çıkmış, imanı tehlikeye sokmuş ve bu yüzden reddedilmiştir. Onun taklit konusundaki yaklaşımı, daha sonra Mâtürîdî ekolü mensuplarınca kabul görmüştür.²¹¹ Böylece Mâtürîdî, kelim ilminde rüya, ilham, fal ve kehanet gibi sübjektif unsurları bilgi değeri açısından geçersiz kabul eden anlayışın temelini atmıştır.

Sonuç

Mâtürîdî, kelimî görüşlerini temellendirecek bir bilgi kuramı geliştirmiştir. Söz konusu bilgi nazariyesinde taklit, rüya, ilham gibi unsurlar geçerli bir bilgi kaynağı değildirler. Her insan kendi akli düzeyine göre sorumludur. Mâtürîdî’nin görüşleri akıl, burhan, hikmet vb. kavramların yerine, sorgulan(a)maz dinî otoritelerin geçirilmesini savunan teori/anlayışlara reddiyedir. Ancak onun savunduğu akılcılık, felsefi nitelikte değil, Kur’an’ın insanları davet ettiği şekilde basittir. Bu sebeple her insan kendi akli seviyesine uygun olarak “taakkul” etmeli ve itikadi meselelerde taklitten sakınmalıdır.

Kaynakça

Cürçânî, Seyyid Şerif, *et-Ta’rifât*, haz. Muhammed Basel Uyûn es-Sûd, Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 2000.

Çınar, Mahmut “Mütekaddimûn Dönemi Kelim Âlimlerine Göre Bilgi Kaynakları ve Bunlar Arasındaki İrtibatın Keyfiyeti”, *Bilimnâme*, sayı: XXI, 2011/2, Kayseri.

İsfehânî, Ragıb, *el-Müfredât*, tah. Muhammed Halil İtânî, Dârü’l-Ma’rife, Beyrut 2010.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Kitabü’t-Tevhid*, haz. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi, İSAM Yay., Ankara 2005.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Te’vilâtü’l-Kur’an* (I-XVIII), Neşr. Mustafa Yavuz, Kontrol: Bekir Topaloğlu, Mizan Yay., İstanbul 2008.

Nesefî, Ebu Muîn, *Tabsiratü’l-Edille fi Usûlîd-Din* (I-II), tah. Hüseyin Atay, Ankara 2004.

Pessagno, J. Meric, “Mâtürîdî’ye Göre Akıl ve Dini Tasdik”, Çev. İlhami Güler, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XXXV., Ankara 1996.

Ünverdi, Veysi, “Ebu’l-Muîn en-Nesefî ve Kadı Abdülcebbar’a Göre İmanda Taklidin Geçerliği”, *Kelim Araştırmaları*, 12:1 (2014), Ankara.

Wensinck, A. J., *The Muslim Creed*, 2. Baskı, New Delhi 1979.

211 bk. Ünverdi, Veysi, “Ebu’l-Muîn en-Nesefî ve Kadı Abdülcebbar’a Göre İmanda Taklidin Geçerliği”, *Kelim Araştırmaları*, 12:1 (2014), Ankara, s. 211-213.